

-VI- Metafizik

Bilimler için genel bir araç ve bizim için yol gösterici bir ışık olan mantık (*logique*) bilimini bugün felsefenin diğer bölümlerine ne şekilde uygulamamız gerektiğini biliyoruz.

Düşüncelerimiz bilme biçimlerimizin ilkesidir ve yine bu düşüncelerin her birinin duyularımıza ilişkin kendi mevcut ilkeleri vardır; bu daha ziyade gerçeklik tecrübesidir. Ancak duyular yoluyla düşüncelerimiz nasıl üreyebiliyor? Filozofun felsefi öğelerin tüm sistemine dair sorması gereken ilk sorudur bu. Düşüncelerimizin oluşumu konusu, metafiziğe ilişkin bir konudur, hattâ onun başlıca konularından biridir ve belki de yalnızca bununla sınırlandırılması gerekir; aşağı yukarı metafiziğin el attığı diğer bütün sorunlar önemsiz ya da çözümsüz (*insoluble*) olup temelsiz ya da üstün zekâların besinidirler; öyleyse bu sorunların bunca güç anlaşılır, bunca tutarlı ve bunca huzursuz edici olmalarına şaşırılmamak gerekir; genel olarak metafizik şeklinde adlandırılan bu belalı ve muğlak bilim, uzun süre yetkin kafalarca küçümsemiştir. Şayet bu bilim, kendini doğru sınırlar içinde tutmayı başara-bilseydi, bu küçümsemenin sığınağı olarak kalırdı ve sadece erişilmesine izin verdiği şeyle sınırlı olurdu; ya da bulguladı-ğı şeyler üstünde durulmayacak denli önemsiz addedilirdi.

Bir bakıma, eğer deyim yerindeyse herkes metafizik yapabilir ya da hiç kimse yapamaz; daha açık bir şekilde söylersek, hiç kimse onun hakkında hiçbir şey bilmediğinin farkında değildir. Kimi tiyatro oyunlarında da aynı şey söz konusudur; ilgi, genel olmadıkça, eksiktir. Metafizikte de gerçeklik zevk/beğeni konusundaki gerçekliğe benzer; tüm zekâlarda öz halinde olan bir gerçekliktir bu; birçoğu bu özün hiç farkına varmaz, ama kendilerine gösterilir gösterilmez de tanır onu. Öyle görünüyor ki, iyi bir metafizik yapıttan öğrendiğimiz her şey, zekâmızın daha önceden aşına olduğu şeylerin bulanık bir anımsanışından başka bir şey değildir. Buna karşın herhangi bir yapıttaki belirsizlik, daima yazarın hatasından kaynaklanır; çünkü onun açıklamaya çalıştığı bilimin ortak dilden apayrı bir dili vardır. İyi yazarlar dediğimiz metafizik yazarlarına da uygulayabiliriz bunu; onları okuyan hiç kimse diğerlerine göre söyleyiş bakımından daha güçlü olduklarına inanmaz. Ama eğer bu türdeki tüm yapıtlar yorumlanmak için yazılmışlarsa, yine aynı nedenden ötürü de eğitmek için yazılmış sayılmazlar. Basit ve karmaşık kavramların özüne kolaylıkla girmenin övüncü, düşünülemez kadar büyüktür, çünkü deneyimler bunun ne kadar ender yapıldığını kanıtlamıştır. En sağlam metafizik düşünceler, herkesin yakalayabileceği ortak gerçekliklerdir, ama çok az insan onları geliştirme yeteneğine sahiptir; bazı konularda herkese ait olanı kendinin kılmak öylesine zordur ki, bu düşüncelerin modern metafizikçilerimizi incitebileceğinden hiç endişe duymuyorum; çünkü ya böyle bir kavrayışa sahip olmayanlar onu alkışlıyorlar ya da bu nitelikte olanlar onu kavradıklarının farkında değiller; ama okuyucular her iki tarafı birbirinden ayırt etmeyi bileceklerdir.

Duyumlarımızı dış nesnelere yöneltmekten ibaret olan zihinsel işleyişin incelenmesi, hiç kuşku yok ki, metafiziği kavramak için atılacak adımların ilkidir. Zekâmız, varlığı kendi dışında olan bir şeyi kavramak için kendi dışına nasıl atılmaktadır? Tüm insanlar bu dev eşiği aynı biçimde ve hızda aşarlar, öyleyse dış objelerin varlığına dair büyük sorunu çözümlememize olanak tanıyacak tüm ilkeleri kendimizde bulmak için bizzat kendimiz üstüne düşünmemiz gerekir. Sorun, birbirine karıştırılmaması gereken başka üç soru daha içermektedir. Bu objelerin varlığı duyularımızda nasıl kaydedilir? Bu kaydetme tanıtlayıcı (*démonstrative*) mıdır? Ve son olarak da, bu duyular aracılığıyla cisimlere ilişkin yaygın bir düşüncüyü oluşturmayı nasıl başarırız?

Bu soruların ilki, konu olarak olgusal bir gerçekliğe dayanır; yani duyularımızda objelerin varlığına ilişkin çıkardığımız sonuç, tüm olası açıklıklara elverişli bir sonuçtur. Bu sonuç, sadece filozofları şaşkırtan zekânın bir işleyişidir; ancak bu şaşkınlığa en çok hakkı olanlar da onlardır; onların şaşkınlıklarına gülen halklar da, çok geçmeden bu şaşkınlığı daha fazla yaşamak zorunda kalmamak için onu paylaşmayı seçmişlerdir. Bu işleyişi açıklamak için âdeta yeni doğmuş bir çocuğun yerini almamız ve onun düşüncelerinin gelişimini izlememiz gerekir. Bu cehalet dersi –eğer böyle adlandırılabilirse– okullarımızdaki bilim derslerinin zaman zaman temelsizce adlandırdığı şeyden, aracı olduğu şeye hizmet etme bakımından, hiç olmazsa daha yararlı olacaktır.

Her birinin ayrı ayrı ve bütünsel olarak bize öğrettikleri şeyleri inceleyerek, duyularımıza ilişkin yaptığı çözümlemelerden dolayı modern bir filozofu hiç de kınama iddiasında değiliz. Biz sadece bu yöntemin objeleri tanımak için aşırı uzun

olacağını düşünüyoruz. İnsanı olduğu haliyle ele almalıdır, yoksa gerektiğinde varolabileceği haliyle değil.

Ama insanı olduğu haliyle ele almak için, onu tüm duygularıyla birlikte düşünmek gerekmiyor; temel olarak bedenlerimizin varlığıyla ilişkili görünen şeyi, hiçbir insanın mutlak biçimde yoksun olamayacağı şeyi tasavvur etmek; tek kelimeyle insanı karşımızda bulmak yeterlidir. Bunun içindir ki filozof, dış objelerin varlığını gerçek olarak bize tanıtan duyumlarımızinkine benzer bir özenle doğanın niyetini (*intention*) izleyecektir. Bundan başka, akıl sır ermezliği (*impénétrabilité*); cisimlerin bu temel niteliğini, ancak dokunmayla keşfedebiliriz. Metafizikçiye dokunmayı salık veren bu yeni gözlem, duyumlarımıza ilişkin benzer şeyleri araştırmaya da yardımcı olur.

Tüm insanlar tarafından çocukluktan itibaren edinilen dış objeler bilgisinin nasıl oluştuğunu göstermek, filozofun biricik amacı olmalıdır. Şu halde, bu edinilmiş bilgiye dayalı olarak bir dilden yararlanacaktır o; sözgelimi varlığı hakkında edindiğimiz bilgileri daha da karmakarışık hale getirmeden, önce sadece *dışsal cisim* (*corps extérieur*) terimini kullanacaktır. Bu ifade ediş tarzı, ne bir kapalılığa yol açacak ne de sorunu varsayımlarla sınırlayacaktır; çünkü sadece tartışmasız bir olguyu açıklamak söz konusudur burada, yoksa onu kanıtlamak değil.

Çok bildik ve çok basit bir gözlem, bedenimizi, onu çevreleyen şeylerden ayırmaya yardımcı olur; kendi bedenimizin bazı bölümleriyle bedenimizin bir başka bölümüne dokunduğumuzda, edindiğimiz duyum çifte bir duyumdur; yabancı bir bedene dokunduğumuzda ise, bu duyum basit ve bizim için yanıtızsızdır. İşte *biz olanla biz olmayanın* farkını

genel olarak ayırt etmemizi sağlayan işleyiş... Metafizikçi bu gözlemi yayıp geliştirerek dışsal objelerin varlığı konusunda sorulmuş sorunun ilkini doyurucu bir şekilde yanıtlayacaktır.

Ama, acaba, insanın kendi duyularından objelerin varlığına ilişkin çıkardığı sonuç tanıtlayıcı bir sonuç mudur? Filozoflar, bizim cisimlerin ortadan kaldırılamaz varlığı hakkında genel bir yargıya varma eğilimimizle uyuruğu halde, yine de bu konuda birbirinden farklı dūřunurler. Duyularımıza objelerin varlığının kesin bir kanıtı olarak bakanlar Tanrı'nın duyularımıza sadece fantastik varlıklar sunarak bizi yanılttığını iddia ederler. Bu şekilde dūřünen filozoflar da iki sakıncalı duruma dūřerler. İlki, iyice dūřünölmüř bir gerçeklik yoluyla ilksel ve dolaysız bir gerçekliği kanıtlamak, yani Tanrı'nın varlığıyla cisimlerin varlığını kanıtlamaktır; oysa, tam aksine, Tanrı'nın varlığının en sağlam kanıtlarının araştırılması gereken yer, cisimlerin varlığıdır ve genel olarak tüm felsefe okullarının kabul ettiği kanıtlama yöntemidir bu.

İkinci sakınca, inatçı bir filozofu akıl yürütme yoluyla, eđer hiçbir cisimsel varlık yoksa Tanrı'nın onu bal gibi yanılttığı konusunda ikna etmeyi başarmaktır. O, "ben de tıpkı sizin gibi bir ilk varlığın mevcudiyetine inanıyorum" diyecektir; "ama sizin hatalarınızı ona mal etmek, ona hakaret etmekle aynı şeydir. Bu hatalara onun yapıtı gözüyle bakmamak için, dış dūnyada duyularını üretecek hiçbir řey olmadan da, O'nun bizde duyular uyandıracak kadar güçlü bir varlık olduğunu dūřünmek yeterlidir. Tıpkı řu an benim, taşıdığı tüm ağır iddialara rağmen böylesine yalın bir dūřünceye karşı çekimser kalmam gibi, O da size karşı çekimser kalmaya can atar. Kabul edersiniz ki, duyularımız bizi sık sık yanıltıyor; ama niçin aynı duyular bizi her zaman yanıltmıyor?